

УДК 371–058.862

Леся Грицик, вихователь Дитячого будинку “Оранта”,
Львівська обл., м. Дрогобич

РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ У ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ

У статті розглядається роль і місце виховного процесу в досконалості розвитку особистості дитини.

Ключові слова: особистість, виховання, характер, освіта.

В статье рассматривается роль и место воспитательного процесса в совершенстве развития личности ребенка.

Ключевые слова: личность, воспитание, характер, образование.

In the article a role and place of an educate process is examined in perfection of development of personality of child.

Key words: personality, education, character, education.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій.

За останні роки в Україні проблема виховання молоді частіше привертає все більше уваги. Адже розв’язання даної проблеми має забезпечити високий розвиток особистості незалежно від того, в якій галузі їй доведеться працювати.

Великі українські педагоги, письменники, громадські діячі – В.О. Сухомлинський, К.Д. Ушинський [6], І.Я. Франко, Т.Г. Шевченко, та інші зробили відчутний внесок у теорію й практику освіти, навчання і виховання. Вони започаткували основи педагогіки, яка існувала на діяннях гуманності, демократії, поваги до особистості дитини.

Їхні успіхи, педагогічні міркування, практичний досвід знайшли творче осмислення й дальший розвиток у нових конкретно-історичних умовах того часу.

Омелян Вишневецький у своєму підручнику головну увагу звертає на сімейне виховання, оскільки А.С. Макаренко говорив, що сім’я є природним колективом, де всі її члени мають однакові принципи і норми. Кожна людина бере свій початок від сім’ї. Тут відбувається її перше становлення, як особистості, пізнання і засвоєння нею норм моральності, розвиток почуттів, волі, характеру [5].

Семен Гончаренко у своїх працях тлумачить колективізм, “як моральний принцип, який проголошує пріоритет інтересів і мету колективу, як соціальної спільноти людей, об’єднаних суспільно значущими цілями” [2, 171].

Працюючи із специфічним контингентом видатний педагог приділяв велику увагу розумовому вихованню дітей і підлітків, а також удосконаленню педагогічного процесу в школі, поліпшенню навчально-виховної роботи. А. Макаренко завжди попереджував своїх вихованців: “Щоб я не чув таких розмов: навіщо

мені школа, я й так учений”. Проводив зразкові уроки, часто відвідував уроки інших учителів, вивчав передовий педагогічний досвід.

Педагогічна система А.С. Макаренка – це складна сукупність ідей і практичних рішень, основними з яких є:

- суть виховання як суспільного явища;
- єдність виховання і життя;
- мета виховання як розгорнута програма формування людської особистості;
- колектив як метод виховання;
- взаємовідносини колективу і особистості;
- самоуправління у колективі;
- виховання свідомої дисципліни;
- зв’язок навчання з продуктивною працею;
- праця як постійний компонент системи виховання;
- залучення вихованців у різноманітні життєві сфери, виховання господаря життя;
- традиції і їх виховна роль;
- педагогічний колектив і його центр;
- всебічний розвиток особистості;
- роль сім’ї у вихованні дітей [3, 222].

Звичайно, на книгу не можна дивитись, як на збірник педагогічних рецептів та приписів. Адже педагогіка – це сфера живої творчості, не випадково великий педагог К.Д. Ушинський уважав її мистецтвом. Поради мудрих людей допомагають зрозуміти, в якому напрямку варто шукати розв’язання тієї чи іншої проблеми виховання, розгортають педагогічне мислення.

І, щоб правдиво встановити своє місце в житті, треба добре пізнавати цей світ. Розуміти його у всіх взаємозв’язках, в усіх складностях, суперечностях, у головному напрямку його розвитку. У молоді незвичайно велике прагнення до світоглядних питань. Хто в молодості не страждав над духовним вибором, змістом життя, хто не обмірковував про щастя і справедливість, про долю людства?

Продовжуючи думку про виховання, хочу ще

сказати про те, що недоліки виховання намагаються часом виводити тільки з об'єктивних обставин. Невже людина – тільки бездіяльний продукт обставин, неville самі обставини не створюються людьми! Упевнена, що людина з певними ухильними переконаннями і моральними поглядами за найнесприятливіших обставин лишається сама собою, не йде шляхом “життєвського опортунізму”, поступок із сумлінням, не шукає засобів відійти від енергійного життя.

Людина не зароджується з генами патріота. Від неї самої, від виховання, від суспільства залежить, якою вона стане в житті.

Як поводитися з дітьми? Виховували нас наші батьки, та й нічого, слава богу, вивели в люди, – скаже не один. Дитину люби як душу, а тряси як грушу, – скаже другий старою приповідкою, та й заспокоїться на тім. Але хіба дехто, більш освічений, застановиться над сим глибше й запитає себе: а чи справді наші батьки виховували нас так, як слід було? Чи справді вивели нас у люди? І коли вивели, то чому-то якось ми її досі не можемо добитися між людьми такого становища, яке би нам належалося? Коли собі пригадаємо наші дитинячі часи і поведження з нами родичів, то не одному спаде на тямку, кілька-то незаслуженого, непотрібного терпіння, страху, гризоти, сорому причинили не раз його май, дитячій душі несправедливі, нерозумні або погані поступки родичів! А навіть ніби справедливі кари та побої бували такі, що не причиняючися до його моральної поправи, вчили його лише на другий раз ліпше стерегтися, робили його хитрішим, завзятішим, гіршим.

Давніше люди не застановлялися над сим. Найліпшим способом поведження з дітьми вважалася: строгість, погрози, лайки, бійка. У наших книгах, писаних і друкованих, часто знаходимо такі накази, які вибрані з книг отців церковних, отже, нібито писані з вігхнення і волі самого бога, а в них на різні лади обертається все одно й те саме: дітей треба карати, бити, застрашувати, бо інакше з них не бути нічого доброго. “Карай свого сина від молодості, й будеш мати спокій у старості”, – сказано в однім із таких письмі. “Не попускаючи, бий дитя, бо коли б'єш його паличкою, не вмере, але буде живе, здорове. Бо б'ючи його по тілі, ти рятуєш його душу від вічної смерті. Коли маєш доньку, держи її під погрозою, то забережеш її тіло. Люб'ючи свого сина, часто завдавай йому рани, щоб пізніше ти радувався ним. Не смійся зо своєю дитиною і не бався з нею, бо як трохи послабиш, то багато потерпиш і пізніше наб'єш оскомину на душу свою” [7].

Супроти того давнього, нелюдського поведження з дітьми виступили півтора-літ тому деякі щирі і розумні люди, поперед усього швейцарці Песталоці і Баздо. Вони вказали на велику важність розумного виховання дітей, а першою основою, виховання вважали такий погляд, що діти такі ж люди, як і старші, що дітей, їх особисту гідність і їх потреби треба так шанувати, як і старших, і тільки поводяться з ними лагідно, щиро, розумно, як з рівними, входячи в їх спосіб думання, можна їх виховувати на чесних, щирих, правдолюбних і справді свободних людей.

Без чуйного ставлення вихователів до честі й гідності маленького трудівника, якого ми називаємо учнем, немислиме ні формування високого почуття громадянського обов'язку, ні звичайна слухняність і дисциплінованість. Не можна, зазначав педагог, погодитися з тим, що дитину треба любити з якоюсь оглядкою, що в людяності, сердечності криється якась небезпека для дисципліни і самодисципліни, для вимогливості людяності до людини і суспільства до людини. Звичайно, потрібно то сліпе й сльозливе замилювання дітьми. Любов має поєднуватися з розумною строгістю і вимогливістю – розумною, а не педагогічно незрячою, несправедливою. Любов, повага, ласка, доброта – це не сюсюкання й по захвалювання, не вседозволеність і не всепрощення. Вихователь безумовно повинен бути добрим, але не “добреньким” – це різні речі [7].

Узагалі, любов до дітей і педагогічна культура – поняття нероздільні. Не випадково В.О. Сухомлинський писав: “Що було найголовнішим у моєму житті? Без роздумів відповідаю: любов до дітей” [4].

Щоб любити дитину, треба її знати... Але це не так просто, як здається на перший погляд, бо немає в світі нічого складнішого і багатшого, ніж людська особистість. Тому її серед багатьох якостей справжнього вихователя одне з перших місць посідає глибоке знання духовного світу дитини. До того ж слід пам'ятати, що немає дитини абстрактної. Кожному вихованцеві притаманні, крім типових, загальних якостей, і своєрідні, неповторні, індивідуальні риси. У цьому розумінні кожна дитина – унікальний світ, який потребує від вихователя використання не стандартного, а особливого педагогічного “ключика”. Інакше не можна перебороти й формалізм у вихованні та навчанні.

В.О. Сухомлинський закликав до пізнання особистості дитини. У монографії “Духовний світ школяра” він на великому фактичному матеріалі розглянув і проаналізував процес інтелектуального,

морального, естетичного формування радянської людини в роки її дитинства, отрочества і ранньої юності.

Кожний освічений народ тільки тоді має значення в науці, коли збагачує її істинами, які лишаються такими для всіх народів. І навпаки, яку користь науці міг би дати народ, що створив свою особливу народну науку, незрозумілу для інших народів? Чи могла б, нарешті, посуватися наука вперед, коли б кожен народ створював для себе особливу науку, не засвоюючи результатів, добутих його попередниками й сучасниками? Як незрозумілі вирази: французька математика, англійський закон тяжіння, німецький закон хімічної спорідненості, – так само не має змісту й вираз: російська наука, якщо під цим виразом не розуміти тієї частини науки. Процес створення науки відбувається в тій вищій сфері людських здібностей, яка вільна і від впливу тіла, і від впливу характеру, що ґрунтується завжди на тілесних особливостях.

Однак те, що застосовується до науки, не може бути застосоване до виховання. Виховання не має на меті розвивати науку, і для нього наука не мета, а один із засобів, якими воно розвиває в людині свій власний ідеал. Виховання бере людину всю, якою вона є, з усіма її народними й поодинокими особливостями, – її тіло, душу й розум, – і передусім характер людини, характер є саме тим ґрунтом, в якому корениться народність. Ґрунт цей, різноманітний нескінченно, передусім, однак, розпадається на великі групи, що зветься народностями [1].

Наставник не повинен нав'язувати своїх переконань вихованцеві, це є величезним насильством, яке тільки можна собі уявити: насильство розуму дорослого і володіючого безліччю засобів над розумом безсилим і безпорадним. З величезним обуренням ми дивилися завжди на тих наставників, які, уникаючи будь-якої перевірки своїх власних переконань, почуваючи себе неспроможними відстояти їх перед людьми, що володіють однаковими з ними

розумовими засобами, несуть ці переконання до дітей і ораторствують там на свободі, перед цими безсилими й беззахисними умами. Проте ми усвідомлюємо цілком і те, що неможливо розвивати душу дитини, не вносячи в неї ніяких переконань. Якщо ми будемо виховувати з дітей цілковитих скептиків, то внесемо в них одне з найбільш крайніх переконань: переконання в неможливості переконань, розбестимо душу і зробимо її нездатною до переконань, а цієї здатності до щирих і сильних переконань саме й вимагає автор від виховання [2].

Висновок. Отже, високе людське сумління, шанобливе ставлення до батьків. Пошук шляхів до цілісного, гармонійного світу та людського буття не може не зачіпати проблем освіти й виховання.

Особливо важливо це враховувати в педагогічній діяльності в різних сферах життєдіяльності школярів: у школі, позанавчальних соціально-виховних закладах, в об'єднаннях чи клубах за інтересами тощо.

1. Вишневецький О.І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Дрогобич: Коло, 2003. – 528 с.

2. Гончаренко Семен. Український педагогічний словник. – Київ: Либідь, 1997. – 171 с.

3. Мосіяшенко В.А., Курок О.І., Задорожна Л.В. Історія педагогіки України в особах: навчальний посібник. – Суми: ВТД "Університетська книга", 2005. – 266 с.

4. В.А. Сухомлинський. Серце отдаю детям. Видавництво "Радянська школа". – 1977 – К., –Т. 3. – С. 668.

5. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори: В 2 т. – К.: – 1983. – Т. 1. – С. 43 – 44.

6. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори. – Т. 1. – С. 143.

7. Франка І.Я. Зібрання творів: В 50 т. – К., 1981. – 32. – С. 153 – 155.

Стаття надійшла до редакції 12.03.2010

У науці треба повторювати уроки, щоб добре пам'ятати їх, у моралі треба добре пам'ятати помилки, щоб не повторювати їх.

*Василь Ключевський
російський історик, кадет, академік*

